

שונה ודומה בעת ובעונה אחת? רושם הדומות ורושם השונות כפי שהם נחווים בקריאה מטפורית¹

מוטי בנארי

א. מבוא: המתח שבין דומות לשונות במטפורה – הצגת הבעיה

חוקרים רבים, במיוחד אלה שקשרו את דרך הבנת המטפורה לתהליכי השוואה (תיאוריות ההשוואה²), שמו דגש מיוחד על הדומות שבין האיברים המרכיבים את המבע המטפורי. אחרים, במיוחד אלה שנטו לקשר את דרך הבנת המטפורה עם אנומליות, אבסורד לוגי או התנגשות סמנטית,³ הבליטו את המרחק והשונות שבין האיברים השותפים לתהליך זה.

איך ייתכן שאותם שני איברים מייצרים הן רושם של דומות הן רושם של שונות? האם נוכחותם הן של רושם דומות הן של רושם שונות בתהליך ההכנה המטפורית סותרים זה את זה?
בירור העניין מחייב שני שלבים:

1. לברר עד כמה מהותי וחשוב כל אחד מרשמים אלה בתהליך הקריאה המטפורית. כל שני מונחים שנבחנים זה מול זה יתבררו כדומים באספקטים מסוימים וכשונים באחרים, כך שעצם קיומן של דומות ושונות אינו בעייתי. אבל סך כל הדומות והשוני מייצרים רושם, ויש הקוראים לו – רושם של דומות (כלומר משתמע מכך שהדומות מכריעה ודומיננטית), ויש הקוראים לו – רושם של שונות (כלומר משתמע מכך שאי הדומות היא הדומיננטית). אם כן, איך ייתכן שמתקיימים רושם של דומות כמו גם רושם של שונות, והדומיננטיות היחסית של הדומות אינה באה על חשבון הדומיננטיות היחסית של השונות? כדי שיווצר הפרדוקס – שני הרשמים צריכים להיות מהותיים, מתקיימים במקביל, בלי לפגוע האחד בשני. בשלב הראשון חיוני אפוא לברר שהדומות והשונות אכן מהותיות לתהליך.

1 מאמר זה נשען על מאמר שפורסם באנגלית, Benari 2004.

2 ראו תיאור מסכם של תיאוריות ההשוואה אצל גיבס: Gibbs 1994: 212-222.

3 ראו תיאור מסכם של תיאוריות האנומליה אצל גיבס: Gibbs 1994: 222-225.

2. אם יתברר שאכן לרושם הדומות ולרושם השונות תפקיד מהותי בתהליך ההבנה המטפורית תתעורר לכאורה סתירה. כדי ליישב את הסתירה יש למצוא דרך להסביר כיצד מתקיימים בתודעתנו רושם של דומות ורושם של שונות, כך שהאחד אינו בא על חשבון האחר.

בחלקו הראשון של המאמר אבקש להתמודד בקצרה עם השלב הראשון – אבחן את הטענה ששני הרשמים מתקיימים ומהותיים לתהליך ההבנה המטפורית. נושא זה כבר בורר היטב במחקר, ולכן אביא את הגישות המוכרות ואדון בו בקצרה, רק לצורך שלמות הטיעון. בהמשך, לאחר שאבסס את הטענה, יוקדש עיקר המאמר לשאלה כיצד ייתכן ששני הרשמים לא באים האחד על חשבון האחר, אבחן פתרונות שהוצעו בעבר ואציע את הפתרון שלי.

ב. רושם של דומות ורושם של שונות בתהליך ההבנה המטפורית

כבר אריסטו ציין את קיומם של יחסי הגומלין בין דומות לשוני במטפורה:

A good metaphor implies an intuitive perception of the similarity in dissimilars (Aristotle, *Poetics* 1459a 5, trans. W. P. Ross)

לעומת זאת, בלייק (1962 Black) וגודמן (1968 Goodman) מעלים כמה טיעונים כבדי משקל נגד ההנחה שהדומות היא שמהווה בסיס לתהליך המטפורי, אבל בטיעונים אלה הם לא מנסים להכחיש את עצם קיומה של הדומות, אלא טוענים כנגד מרכזיותה וקדימותה של הדומות בתהליך הקריאה המטפורית.⁴ הם טוענים (באופן משכנע ביותר), בעיקר נגד ההנחה שהקריאה המטפורית מבוססת על איזושהי דומות, שכבר קיימת וקודמת לתהליך הקריאה המטפורית.⁵

ריקר (1978 Ricoeur a: 193–200) מנמק בהרחבה מדוע קיומה של דומות אינו מהווה חיזוק לתיאוריות ההשוואה. הוא מראה שאין למעשה סתירה בין עצם קיומו של רושם דומות לבין תיאוריות האינטראקציה, ואכן, כיום, למרות ירידת קרנן

4 השימוש במונח קריאה מטפורית מתייחס לתהליך מרגע שבו הקורא מזהה אפשרות לפרש את המבע הטקסטואלי באופן מטפורי, ובוחר ללכת בכיוון זה (באופן מודע או לא מודע), עד לסיום תהליך הפרשנות של המבע. הטענה המובלעת בו היא שישנם מצבים שבהם אותו מבע טקסטואלי יאפשר גם קריאות אחרות.

5 מבין השניים גודמן הוא התקיף יותר בהתנגדותו להנחת הדומות המוקדמת. גודמן טוען שכל שימוש מטפורי מייצר מצב שבו המונחים המטפוריים צוברים משמעות חדשה, כך שרושם מוקדם של דומות פשוט לא ייתכן (Goodman 1968). בלייק, לעומת זאת, אינו מבסס את ההתנגדות שלו באופן מסודר, ונראה שהוא בעיקר מנסה לברל את עצמו ככל האפשר מתיאוריות ההשוואה, שלהן הוא מתנגד בתוקף (Black 1962).

של תיאוריות ההשוואה, מעטים אם בכלל מערערים על הטענה שאחד האפקטים הנוצרים במהלך הקריאה המטפורית הוא רושם של דומות בין האיברים השותפים למבע המטפורי.

הזיקה בין רושם מקסימלי של דומות לבין תהליכי קריאה מטפורית תואמת את האינטואיציה וההיגיון – הבנה של מבע מטפורי מבוססת על תהליך מיפוי שבו תכונות נלקחות מאיבר מקור נתון וממופות על איבר היעד (זה שההקשר עוסק בו). ככל שמהתוצר של מיפוי זה צומח ועולה רושם דומות רב יותר, מתקבלת אינדיקציה טובה יותר לכך שהמיפוי שנעשה היה אינטנסיבי ויעיל יותר, מה שגורם למבע המטפורי להישפט כהולם ואפילו כמוצלח יותר.

אבל במקרה זה איננו חייבים להסתפק בהיגיון, שכן הזיקה הזאת הוכחה מחקרית. גנטנר (Gentner, 1983, 1989) וכן (Gentner and Clement, 1988) למשל, הראו שנבדקים העדיפו מיפוי של יחסים (relations), המייצרים רושם דומות בעל איכות גבוהה יותר, על פני מיפוי של תכונות בודדות (predicates):

People prefer to map connected *systems of relations* governed by higher-order relations with inferential import, rather than isolated predicates (Gentner 1989: 201. original italics).

הזיקה שבין דומות מקסימלית לבין היותה של המטפורה יעילה (ואפילו מוצלחת) היא ברורה ומובנת, אבל הזיקה שבין שונות מקסימלית ליעילות תהליך הקריאה המטפורית אינה כה מובנת מאליה. דרגה מסוימת של שונות נדרשת כדי לייצר רושם נבדלות, זרות או ריחוק בין האיברים.⁶ על פי תיאוריות האינטראקציה, רושם הנבדלות הוא תנאי מקדים הכרחי לעליית האפשרות של קריאה מטפורית בתודעתנו. את רושם הריחוק/נבדלות ניתן לייצר למשל באמצעות אבסורד לוגי, או התנגשות סמנטית (שניהם מבוססי שונות). ככל שהשונות גדולה יותר, רושם הריחוק נוצר באופן פשוט וטבעי יותר, ללא צורך במניפולציות מיוחדות. התועלת שבשונות היא יכולתה לבסס מעמד אוטונומי בתודעתנו לכל אחד מהמונחים, מעמד המייצר נבדלות בין השניים ולכן מאפשר אינטראקציה משמעותית ביניהם, ולא כפיפות מוחלטת של האחד לשני. אם אנחנו מקבלים את הרעיון הכללי שבבסיס תיאוריות האינטראקציה, עלינו להכיר בחשיבותה של הנבדלות; נבדלות שהינה מעבר לסף המאפשר לראות בשני האיברים – איברים שונים ועצמאיים.

כל הגדלה נוספת של רושם השונות, מעבר לסף הנדרש לצורך רושם הריחוק והמעמד האוטונומי, תרומתה תהיה בעיקר לאפקט ההזרה והדה-אוטומטיזציה,

6 המונח ריחוק או זרות (remoteness) לקוח מריקר (Ricoeur, 1978).

או להגדלת המודעות של הקורא לתהליכים הקוגניטיביים שעוברים עליו בעת הקריאה המטפורית.

התובנה, שבתהליך הקריאה המטפורית גם לרושם השונות וגם לרושם הדומות יש תפקיד מפתח בשלבי הקליטה וההבנה של המבע, מצויה בהסכמה רחבה. הסכמה זאת מחייבת הסבר מניח את הדעת איך ייתכן שאף שהן רושם דומות הן רושם שונות, חיוניים כדי שהמטפורה תהיה הולמת ויעילה, הרשמים הללו אינם באים האחד על חשבון האחר.

ג. מקומם של רושם הדומות ורושם השונות בקריאה המטפורית

מרבית החוקרים הסתפקו בתחושה האינטואיטיבית שרושם הדומות והשונות מתקיימים, והם אינם באים האחד על חשבון האחר, מבלי לנסות להסביר מדוע זה כך. מבחינה לוגית, ייתכנו שלוש דרכים ליישב את הסתירה לכאורה של קיומם המהותי של רושם שונות ורושם דומות בעת ובעונה אחת במבע המטפורי, מבלי שהאחד יפגע בשני ויבוא על חשבונו.

1. הדרך הראשונה תהיה לטעון ששני הרשמים אכן מתקיימים, אבל לא בעת ובעונה אחת, הם מתקבלים בזמנים שונים לאורך התהליך.
2. הדרך השנייה תהיה לטעון ששני הרשמים מתייחסים לאספקטים שונים במבע המטפורי. אספקט מסוים בכל אחד מהאיברים המשתתפים במבע המטפורי יוצר רושם של דומות, בעוד אספקט אחר יוצר רושם של שונות, ומכיוון שמדובר באספקטים שונים, רושם הדומות אינו בא על חשבון רושם השונות, ולהפך.
3. הדרך השלישית תהיה לטעון שקוגניטיבית, ייתכנו יותר מסוג אחד של דומות או של שונות, כשהסוג האחד אינו סותר את האחר, ולכן רושם דומות מסוג אחד יכול להתקיים במקביל לרושם שונות מסוג אחר, מבלי להפריע זה לזה. ריקר מתאר את ההבדל בין הדומות לשונות כהבדל דיאכרוני: מה שתחילה נתפס כאיברים שונים, מאוחר יותר נתפס כאיברים דומים (Ricoeur 1978 a: 194; 1978 b). רבים מקבלים הסבר מסוג זה כדרך לפתור את הבעיה. (דרך הפתרון הראשונה), אולם ריקר עצמו מזהה את הבעייתיות בפתרון הזה, כיוון שרושם השונות חייב להישמר במודעות הקורא לכל אורך תהליך הקריאה המטפורית, ואינו נעלם עם הופעת רושם הדומות. במילים אחרות – רושם הדומות, כשהוא מופיע, אינו מחליף את רושם השונות, אלא נוסף עליו. אם אכן כך, הסתירה אינה נמנעת. חוקרים שונים ניסו ליישב את הסתירה באמצעות דרך הפתרון השנייה. הרציני ביותר היה הניסיון של טורנגו וסטורנברג (Tourangeau and Sternberg 1981). אתאר בהמשך את הצעת הפתרון שלהם ואצביע על הבעייתיות בהצעה זאת.

ההצעה שלי, אותה אציג במאמר, היא לנסות ולפתור את הסתירה בדרך השלישית. אני טוען שאנחנו דנים למעשה בשני סוגים שונים של תפיסת דומות. שני הסוגים השונים נקלטים באופן קוגניטיבי נבדל. לשיטתי, בקריאה של מבע מטפורי נדרש רושם של דומות גבוהה מסוג אחד, ורושם של שונות גבוהה מסוג אחר. למיטב ידיעתי, הייתי אני (Benari 2004) הראשון שטען שדרך הפתרון הנכונה לסתירה הזאת היא אותה דרך שלישית. ארחיב על כך כמוכן בהמשך, אולם בטרם אשקע בתיאור הצעות הפתרון של טורנגו וסטרנברג ושלי, מן הראוי להבין טוב יותר את תהליך הפקת המשמעות בעת קריאה מטפורית.

ד. הפקת המשמעות בעת קריאה מטפורית

אף שתהליך הפקת המשמעות בעת קריאה מטפורית אינו נושא המאמר הנוכחי, מן הראוי שאתייחס בקצרה לתהליך זה, כיוון שהדבר מהותי לדיון בפתרון הסתירה. באופן מסורתי, חוקרי מטפורה טענו שתבניות טקסטואליות מסוימות, שניתן לזהות מכנה משותף לכולן, יכולות להיות מתוארות כמבנים מטפוריים. על פי גישה זאת, אנחנו כקוראים מסוגלים לזהות מבנים אלה כמטפוריים, וליישם עליהם דרכי פרשנות מטפורית, כלומר להפעיל באופן יזום תהליכים קוגניטיביים מסוימים, מניפולציה שכלית, המסייעת לנו להפיק משמעות ממבנה מטפורי. ההנחה המוסכמת שעמדה בבסיס טענה זאת הייתה שזיהוי מבנה מטפורי נשען על כישלון בניסיון להפעלת קריאה ליטרלית.⁷ הקורא מנסה לקרוא את המבע באופן ליטרלי, נכשל ואז פונה לאפיק של קריאה מטפורית. ההנחה הזאת הופרכה בהמשך במחקרים אמפיריים שונים,⁸ וכיום כבר ברור ומוסכם על חוקרי המטפורה שהיא אינה נכונה. כפי שהוכיחו מעבר לכל ספק המחקרים האמפיריים, לא מתקיים תנאי הכרחי של שלב מקדים, שבו יש כשל ליטרלי. נשאלת אם כן השאלה איך יודע קורא להפעיל קריאה מטפורית? מה הופך קריאה כזאת להכרחית? התשובה היא שהקורא אינו יודע, ושקריאה מטפורית אינה הכרחית. קיומה של סטייה סמנטית (או פרגמטית)⁹ יכול בהחלט לשמש כמחולל של קריאה מטפורית, אבל מצד אחד קריאה כזאת

7 לדוגמה: 1969 Thomas; 1969 Bickerton; 1968 Goodman; 1962 Black; 1958 Henle
 1977 Levin; 1975 Van Dijk; 1975 Lowenberg; 1974 Binkley; 1971 Matthews
 1986 Cooper; 1985 McCormac; 1981 Lappin; 1980 Reddy
 8 ראו למשל: 1976 Harris; 1978 Ortony et al.; 1978 Ortony et al.; 1980 Gibbs; 1982 Gildaea and Glucksberg; 1982 Glucksberg et al.; 1981 Kemper; 1989, 1984, 1982
 1987 Hoffman and Kemper; 1984 Pollio et al.; 1983 Reynolds and Schwartz; 1983
 1994, 1989 Keysar; 1989 Glucksberg; 1989 Gibbs and Gerrig
 9 סטייה מכללי השיח שתיאר גרייס (1975 Grice).

אינה הכרחית, ומצד שני היעדר סטייה כזאת אינו יכול למנוע קריאה ופרשנות מטפורית (Stern 1998, בנארי 2000). עקב כך, מטפורות אינן יכולות להיחשב ישות לשונית עצמאית, ונכון יותר יהיה לראות אותן כתוצר של אסטרטגיית קריאה (Gibbs 1992: 600).

מבע ייחשב מטפורי רק מרגע שהקורא יתייחס אליו באופן מטפורי (לאו דווקא באופן מודע) (Steen 1994). טקסט יכול לגרות את הקורא לעשות שימוש באסטרטגיה של קריאה מטפורית באמצעות סטייה סמנטית או פרגמטית, אבל הוא יכול לעשות זאת גם באמצעות הקשר שמעודד הבנה כזאת, או דרכים אחרות. בסופו של דבר, הקורא בוחר בקריאה המטפורית לאו דווקא מפני שהיא היחידה האפשרית, אלא לפעמים מפני שהיא נתפסת אצלו כמוצלחת יותר מבחינה פרשנית, כמתגמלת יותר באיכות המשמעות שהיא מאפשרת להפיק.¹⁰

כאשר קורא נתקל בגירוי מילולי (שיוכר בדיעבד כאיבר המקור במבע המטפורי, Source term), המונח מעלה לזיכרון הפעיל באופן אוטומטי סדרה של תכונות, המתקשרות אל מונח זה בתודעת הקורא, וזאת על פי ידיעותיו הלשוניות, האנציקלופדיות, ועל פי מטענים הווייתיים ורגשיים, שנקשרו למונח זה בניסיונו האישי והתרבותי של הקורא.¹¹ תכונות אלה מייצרות סביבה גמישה, שניתן לקרוא לה "מרחב מנטלי". כיום, "מרחב מנטלי" הוא תיאור מקובל למדי למבנה הנוצר מסך האסוציאציות והקונטציות העולות אל הזיכרון הפעיל של הקורא, כתגובה לגירוי הקוגניטיבי שמייצר איבר המקור. המרחב המנטלי תואר על ידי פוקוניה וטרנר (Turner and Fauconnier 1995; Fauconnier and Turner 2008) במסגרת תיאורית המזיגה שהם הציעו (Blending Theory).¹²

אם כן, מה שמעורב באינטראקציה אינו "תחום סמנטי" בעל גבולות ברורים ומוגדרים היטב, אלא מערך קונספטואלי פתוח, המבוסס על ניסיון הקורא. המערך הזה יכול להכיל מידע מקטגוריה אחת, אבל בדרך כלל הוא יכול עירוב של חלקי מידע ממקורות שונים (Turner and Fauconnier 1995; Clausner and Croft 1999; Fauconnier and Turner 2008). התכונות שעברו אקטיבציה מתאפיינות בהיותן

10 מסקנה זאת תואמת היטב את הטענה של שטרן המוצגת כך: "A metaphorical interpretation... may sometimes be the best rather than the only interpretation of the utterance" (Stern 1998)

11 'זיכרון פעיל' הוא מונח המתייחס לחלק ממנגנון הזיכרון לטווח קצר, המשמש בפועל לביצוע פעילות קוגניטיביות בזמן אמת. כיום קרוי גם 'זיכרון עבודה' (שני המונחים הם תרגום למונח הלועזי: working memory).

12 המונח מרחב מנטלי, mental space, הוצע לראשונה על ידי פוקוניה (Fauconnier 1994). ((1985)

חלק מהרכיבים המגדירים של המונח (שהם נגישים במיוחד). תכונות אחרות שעשויות להיות נגישות ולעבור אקטיבציה לזיכרון הפעיל תלויות בידע ובניסיון החווייתי של הקורא (המשפיעים על מידת הנגישות של כל תכונות מסוימת), ובהקשר הטקסטואלי (שעשוי להנגיש תכונות מסוימות על חשבון אחרות).¹³

ההתייחסות למבע כאל מטפורה היא פועל יוצא של ניסיון הקורא לקשר, בכל דרך שעולה על דעתו באותו רגע, את התכונות הנגישות שעלו לזיכרון הפעיל, עם ההקשר הטקסטואלי (שאיבר היעד הוא תמיד חלק ממנו). אם הקורא מזהה שתכונות שעלו יכולות להיות ממופות אל איבר היעד, באמצעות טענת דומות בין איבר המקור לאיבר היעד, אזי זהו מקרה פרטי, שבו הוא מפרש את המבע באופן מטפורי. מובן שלפעמים הקישור והמיפוי שיתאפשר לא יהיה מבוסס על טענת דומות, ואז הקריאה לא תהיה מטפורית (למשל, קריאה מטונימית).

אנסה לתאר את התהליך באמצעות הדגמה של האופן שבו מבע מטפורי מסוים פועל עליי כקורא. במשפט 'שלטי חוצות הם יבלות על הנוף', המילה יבלות מעלה אצלי באופן מיידי את התכונות הבאות: זיהום נגיפי, משהו בולט על פני השטח, קשור לעור, מכוער, מזיק. יכול להיות שיהיו קוראים שחלק מהתכונות שציינתי לא תעלנה אצלם, וייתכן שאצל קורא מסוים תעלנה תכונות אחרות, שנגישות אצלו יותר (למשל: מכאיב, משהו שדורכים עליו, פפילומה, חזיר יבלות, זיקנה, חנקן נוזלי), וכדי שתכונות אלה תעלינה אצלי – נדרש לי חיפוש נוסף מעמיק יותר. הקורא מנסה למצוא דרך לקשר לפחות חלק מהתכונות העולות לאיבר היעד 'שלטי חוצות', ואם וכאשר הוא מזהה דרך לעשות זאת, באמצעות הבנת המבע כטענה, ששלטי חוצות דומים ליבלות (בולטים, מכוערים, מזיקים), הוא מבצע בפועל קריאה מטפורית. הבחירה בטקטיקה של קריאה מטפורית אינה נעשית בהכרח משום שהקורא מחליט באופן מודע לנקוט בטקטיקה זאת, אלא כתהליך של מציאת האופציה המוצלחת ביותר בעיניו לחלץ משמעות מהמבע. אין אפילו הכרח שהוא יהיה מודע, גם לאחר הקריאה, שהטקטיקה שנקט בה היא קריאה מטפורית. חשוב לציין שהקורא אינו חייב להסכים עם הטענה המועלית במבע, וגם אם הוא

13 גיורא (1997 Giora) קוראת לתיאוריה זאת הנחת הנגישות המדרגת *Graded Salience Hypothesis*. בהתאם לתיאוריה זאת, מפגש עם גירוי מילולי גורם לתכונות נגישות (ליטרליות אבל גם מטפוריות) לעבור אקטיבציה ולעלות לזיכרון הפעיל: "They are always accessed, and they are always accessed first, before less salient meanings are activated" (Giora and Fein, 1999: תקציר). במקום אחר (בנארי 2000) דנתי בהרחבה בהשפעה שיש להקשר הטקסטואלי ולניסיון הקורא על הפיכת תכונות מסוימות לנגישות יותר מאחרות, ולפיכך נוחות יותר להפעלה מיידיית.

חושב ששלטי חוצות הם דבר אסתטי ונהדר, שאיננו באמת דומה ליכלות, זה לא פריע לו לזהות את טענת הדומות המשוקעת במבע.

בדוגמה נוספת, מורכבת יותר, במבע הסינסטטי 'בכי צהוב' התכונות הנגישות שתעלה המילה צהוב אצלי תהיינה מעטות: צבע יסוד, קנאה. בסינסטזיה כמעט תמיד איבר המקור הוא שם תואר, וככזה הוא מזמין תכונה נגישה מרכזית אחת ולא יותר. תכונה זאת מעצם טיבה של הסינסטזיה היא תכונה השייכת לחוש נבדל מהחוש שאיבר היערד משוך אליו, ולכן התכונה הנגישה אינה יכולה להיות רלוונטית למיפוי (על איבר מחוש אחר), כלומר הסיכוי למיפוי רלוונטי כבר בשלב זה הוא קטן. אם הקורא לא מוצא דרך לקשר את התכונות שעלו אל היערד, הוא יכול להתייאש ולוותר על ההבנה, או לסמוך על יוצר המבע, שהמשמעות שתתקבל מצדיקה מאמץ נוסף, ולפנות משאבים לצורך חיפוש נוסף, מעמיק יותר, כדי להעלות תכונות נגישות פחות, ולנסות לבצע עמן את אותה פעולה.

בחיפוש מעמיק מתרחשים שני תהליכים:

התהליך הראשון – אנחנו נחשפים לעוד ועוד תכונות שמקושרות לאיבר המקור, אך אינן רלוונטיות למיפוי, וכתוצאה מכך, איבר המקור מקבל אוטונומיה רבה בתודעתנו, ומתחזקים תהליכים של דה-אוטומטיזציה ומודעות גבוהה יותר לתהליך הפרשנות.

התהליך השני – ככל שהקורא יעמיק בחיפוש, הוא ימצא יותר תכונות שעולות, שהן ייחודיות לו, ושנובעות מהניסיון המצטבר הייחודי שלו, ששונה משל קוראים אחרים. המרחב המנטלי במקרה כזה עשוי להשתנות מאוד מקורא לקורא, והפרשנות של המבע תתגוון.¹⁴

מובן שיש ליוצרים אפשרות לדייק את ההבנה של הקוראים לכיוון מסוים באמצעות שימוש בהקשר הטקסטואלי, ולהנגיש תכונות שבדרך כלל הן פחות נגישות.

נחזור לדוגמה של 'בכי צהוב'. אנסה לקשר את התכונות צבע או קנאה לבכי. כקורא, לא אהיה מרוצה במיוחד מהתוצאה הפרשנית שתתקבל, ואמצא את עצמי מקדיש משאבים לחיפוש מעמיק יותר אחר תכונות שטרם עלו, כיוון שנגישותן מועטה יחסית אצלי. בעקבות חיפוש כזה תעלינה אצלי תכונות מכיוונים רבים ושונים כגון: הנאה ילדותית (בגלל צוללת צהובה של החיפושיות), פופוליות זול וחיפוש רייטינג (בגלל עיתונות צהובה), חולשה (צבע חלש, בהיר), פילוסופיה ורוחניות (בגלל האסוציאציה של צהוב ככינאי גנאי לסינים), טיפשות (בגלל הסטריאוטיפ

14 אלה הם האפיונים המדויקים שנותן אורטוני לפרשנות של אנומליה: זמן עיבוד ממושך, התגוונות מרובה בתגובות (Ortony, 1979).

של בלונד), לחץ ודוחק (בגלל האסוציאציה למוניות בניו יורק). אני מדגים על התהליכים שמתרחשים אצלי במוח, כדי שיהיה קל לקוראי המאמר לזהות שאצלם צפויים להתרחש תהליכים שונים למדי. קל לראות שבמקרה כזה, מה שעלה אצלי הוא מן הסתם הרבה פחות משותף לכלל הקוראים, גם באסוציאציות, ואולי גם בפרשנות שנתתי לאסוציאציות, פרשנות שאמורה לאפשר סוג של רלוונטיות למיפוי אל היעד – בכי. בסופו של דבר פחות משנה איזה מהרכיבים עבר אקטיבציה. העיקר הוא תיאור התהליך של השימוש ברכיבים שעלו, לצורך קישורם לנושא הדיון באופן מתגמל מבחינת המשמעות.

אם כתוצאה מעליית תכונות אלה, אחליט לקשר את התכונות 'חולשה' לאותו בכי, ובהקשר הנתון אבין את הבכי הצהוב כבכי חלש, אנמי, בעל נוכחות לא בולטת, אזי ביצעתי קריאה מטפורית של המבע, שבה נעשה מיפוי תכונת החולשה (המשויכת אצלי לאיבר המקור – הצבע הצהוב) על איבר היעד – הבכי.

אבל בהקשר טקסטואלי מעט שונה, אם אעדיף לקשר דווקא את התכונות של פופוליוז ורייטינג (עיתונות צהובה), אבין בהתאם לכך את הבכי הצהוב כבכי לא אותנטי, שמיועד להשיג רייטינג. אז יתברר שלא ביצעתי קריאה מטפורית אלא קריאה מטונימית, כיוון שרדיפת רייטינג אינה תכונה של הצהוב, אלא תכונה שמקושרת אל הצהוב באופן מטונימי (על בסיס ידע מוקדם שיש דבר כזה עיתונות צהובה, ושבה מקושרים הצבע הצהוב והמרדף אחר הרייטינג).

ההקשר עשוי כמובן ליצור עירור מקדים (priming) של תכונות שבדרך כלל אינן נגישות, ולהפוך אותן לנגישות במיוחד (Becker et al.; 1993 Medin et al.; 1997), ולכן הקשרים שונים יכולים לייצר לאותו מבע פרשנויות שונות (Bickerton; 1969; Giora; 1997).

התפיסה הקוגניטיבית שלנו מחפשת איך לקשר את התכונות שעלו, כדי למפות אותן אל היעד באופן המתגמל ביותר. טקטיקת הקריאה הננקטת היא לאו דווקא פועל יוצא של בחירה מודעת, אלא התוצאה המתקבלת משילוב שני המשתנים:

1. מגוון התכונות הנגישות והמונגשות, שעלו לזיכרון הפעיל עקב ההתקלות בגירוי המילולי.

2. פוטנציאל התוצאה הפרשנית המוצלחת, שמאפשר תהליך מיפוי של כל אחת מהתכונות שעלו.

אם בסופו של התהליך, איבר המקור, שנראה תחילה זר ולא קשור, הופך לשייך ורלוונטי, הקורא חש מתוגמל.¹⁵

15 מלבד התרומה למשמעות הנוצרת בעת המיפוי, עצם הקישור בין האיבר שנחשב קודם לכן זר לבין ההקשר הנידון מסייע בהתמודדות של הזיכרון הפעיל עם ההקשר הטקסטואלי

הכנת התהליך חיונית לצורך זיהוי התפקיד שיש לרושם השונות במהלכו, ולהבנה מדוע הפתרון שהציעו טורנגו וסטרנברג, למרות המאמץ הרציני שעשו, אינו יכול להתקבל.

הפתרון של טורנגו וסטרנברג – דומות תוך תחומית ומרחק בין תחומי

טורנגו וסטרנברג (Tourangeau and Sternberg, 1981; ומבחינות רבות גם Sternberg et al., 1979: 331; וכך Tourangeau, 1982) טענו שיש להבחין בין שני סוגי ישויות נבדלות: התחומים הסמנטיים, ולעומתם – האמונות על התחומים הסמנטיים. בהמשך לטענה זאת הם מציעים שהשוואה הנוצרת במוחנו בעת קריאה מטפורית אינה רק בין איבר מקור לאיבר יעד, אלא גם בין התחומים הסמנטיים שאליהם איברים אלה משתייכים.

לטענתם, מה שגורם לרושם השונות הוא המרחק בין התחומים הסמנטיים הנבדלים, השותפים בתהליך המטפורי – המרחק בין תחום המקור לתחום היעד. הם קראו לו 'המרחק הבין-תחומי' (Between-domain distance), וטענו שכל שהמרחק גדול יותר, המטפורה הולמת/נאותה (apt) יותר. לעומת זאת, האמונות על מערך היחסים בתוך התחומים צריכות להיות קרובות, כדי שהמטפורה תוכן בקלות, והשימוש במטפורה ייראה מוצדק. לקרבה זאת הם קראו 'דומות תוך-תחומית' (Within-domain similarity).

לפי הנחה זאת, במטפורה מוצלחת יש רושם שונות רב בהשוואה הנוצרת בין התחומים הסמנטיים, ורושם דומות רב בהשוואה הנוצרת בין האמונות על האיברים עצמם. הטענות של טורנגו וסטרנברג נראות כובשות במבט ראשון, כיוון שהן מיישבות, לכאורה, את הסתירה, ומאפשרות לרושם הדומות ולרושם השונות זכות קיום זה לצד זה, אולם הן מעלות בעיות, שמטילות ספק רב בנכונותן של האבחנות.¹⁶

כולו. לזיכרון הפעיל (ולזיכרון קצר הטווח כולו) יש שטח אחסון מוגבל מאוד (Miller, 1967). תהליך הקישור בין פריטים נבדלים מאפשר להתייחס אליהם כפריט אחד מורכב, ולפנות שטח אחסון לפריט נוסף. לתהליך דומה המתרחש בחריזה, צור קורא קיבוץ או איסוף (grouping), שבו תבנית החריזה כולה הופכת להיות פריט אחד מורכב (Tsur, 1992: 118). 16 קוסומי (Kusumi, 1987) מציע הסבר, שנראה מקביל במידת מה לזה של טורנגו וסטרנברג, לשאלת הדומות והשונות: השונות, טוען קוסומי, היא תוצאה של השתייכות קטגוריאלית שונה, ואילו הדומות היא תוצאה של השתלכות האיברים בתודעת הקורא. ההסבר אינו ברור ולא מפורט דיו. האם קוסומי מבקש לטעון שהשונות היא 'אובייקטיבית' ואילו הדומות היא 'סובייקטיבית'? האם השונות אינה חלק מתפיסת הקורא? ואם שונות גדולה מגבירה את החידוש, ודומות גדולה מגבירה את פוטנציאל ההבנה, כפי שהוא טוען באופן שנשמע גיוני, כיצד מצליחה השונות הגדולה להגביר את החידוש בלי לפגוע בפוטנציאל ההבנה?

טורנגו וסטרנברג טוענים שכל מושג המהווה איבר במטפורה מצוי בתוך תחום סמנטי, ומקיים זיקה עם חברים נוספים בקטגוריה הטבעית שהוא משתייך אליה. אם יחסיו של איבר המקור עם חברי הקטגוריה הטבעית שלו דומים ליחסים שבין איבר היעד לבין החברים האחרים בקטגוריה הטבעית שלו (קטגוריה אחרת מזאת של איבר המקור), נוצרת דומות בין השניים, אשר אותה טורנגו וסטרנברג מכנים: דומות תוך-תחומית. דומות כזאת יש להעריך בכל אחד מהממדים הרלוונטיים להשוואה באופן נפרד. מה שמשממע מטענה זאת הוא שלצורך המיפוי נדרש ידע מוקדם על היחסים בתוך הקטגוריה.¹⁷

כך למשל, כשמנתחים מטפורה כגון: 'יוליה היא השמש' (רומיאו ויוליה, שייקספיר), יש להחליט מהם הממדים להשוואה, ויש לבחון את המיצוב של השמש ביחס לקטגוריה הטבעית שלה (זאת של גופים שמימיים), ואת המיצוב של יוליה ביחס לקטגוריה הטבעית שלה (אנשים), ואז להשוות ביניהם בממדים שונים, כגון ממד המרכזיות. אם הדומות במיצובים מרובה, המטפורה נתפסת כמכילה דומות משמעותית. במילים אחרות, אם גם יוליה וגם השמש נשפוטות על ידינו כמרכזיות ביחס לקטגוריה הטבעית שלהן, אזי רושם הדומות המתקבל הוא משמעותי. וכך יש לבחון באופן דומה כל ממד רלוונטי, למשל קרינה (האחת ליטרלית והשנייה מטפורית), או מתן חיים, וכדומה. הבחינה אמורה להיעשות בנפרד בנוגע לכל אחד מהממדים, כפי שעולה ממה שטוענים טורנגו וסטרנברג לעיל.

לעומת זאת, מה שגורם לתחושת השונות הוא ההבדל בין התחומים הסמנטיים עצמם. בין הקטגוריות הטבעיות שאליהן האיברים משתייכים. להבדל הזה הם קוראים המרחק הבין-תחומי, והם טוענים שככל שהוא גדול יותר, המטפורה הולמת יותר. במקרה של 'יוליה היא השמש' המרחק הגדול שבין קטגוריית הגופים השמימיים וקטגוריית בני האדם תורם להצלחה של המטפורה.

אולם הטיעונים האלה, שעשויים להישמע בתחילה הגיוניים ומשכנעים, נשענים על כמה הנחות, שאינן בהכרח תקפות:

1. הם מניחים שהתחומים הסמנטיים המשתתפים בתהליך המטפורי הם בעלי גבולות ברורים ומוגדרים היטב, והם מניחים שתחומים אלה זהים תמיד לקטגוריה הטבעית. אני קורא לכך הנחה כיוון שהם לא טורחים להוכיח אותה.

17 ואכן, כך גם מבינים זאת קיטאי ולהרר (1981 Kittay and Lehrer), שטוענים שהבנת מטפורות מחייבת ידע מוקדם הנוגע ליחסים בתוך הקטגוריה הטקסונומית של כל אחד מהמושגים המשתתפים במבע המטפורי.

2. הם מניחים שכל התחום הסמנטי (הקטגוריה הטבעית) עובר בהכרח אקטיבציה מיידית אל תוך הזיכרון הפעיל, עוד בשלב של טרום ההבנה, מה שמאפשר את זיהוי מערך היחסים בין האיבר לבין חברים אחרים באותה קטגוריה טבעית.
3. הם מניחים שניתן לנסח קריטריונים להגדרת מידת המרחק בין תחומים סמנטיים, בדרך שבה ניתן יהיה להצהיר, למשל, שהמרחק בין זוג מסוים של תחומים סמנטיים גדול יותר מהמרחק בין שני תחומים סמנטיים אחרים. הם מודים שהגדרת קריטריון כזה היא מלאכה קשה, ומציעים לבחון באופן אמפירי סטטיסטי אילו תחומים מייצרים אצל קוראים רושם של מרחק גדול יותר, מבלי להציע מודל תיאורטי שיכול לנבא את התוצאות.¹⁸
4. הם מניחים שתהליך ההבנה המטפורית מורכב מהשלבים הבאים: זיהוי המושגים, אקטיבציה אוטומטית ומיידית של התחומים שאליהם המושגים משתייכים, זיהוי הממדים הרלוונטיים לצורך השוואה, זיהוי היחס שבין איבר המקור לבין חבריו לקטגוריה, בהתאם לכל אחד מהממדים שנבחרו, תהליך דומה בנוגע לאיבר היעד, שיפוט מידת הדומות הנוצרת ובהתאם לכך שיפוט בנוגע למידת ההולמות של המטפורה.
- למעשה, רק אם ארבע הנחות יסוד אלה תוכחנה כתקפות, תהיה לטורנגו וסטרנברג אפשרות לטעון שההסבר שלהם לפתרון הסתירה הוא הסבר ראוי, אולם כפי שאראה מיד, הנחות אלה הן בעייתיות מאוד.
- ההנחה הראשונה של טורנגו וסטרנברג מאפיינת רבים מהחוקרים שאימצו את תיאוריית המטפורה הקונספטואלית של לייקוף (Conceptual Metaphor Theory: CMT). לא אכנס כאן להצגת התיאוריה של לייקוף שהחלה להתפשט בעקבות המהדורה המוקדמת של ספרו המשותף עם ג'ונסון (2008 Lakoff and Johnson). אזכיר רק את התפיסה השונה לחלוטין שהצגתי לעיל של המרחב המנטלי. גריידי, למשל, טוען שתחומים סמנטיים מוגדרים היטב אכן ייתכנו, אבל מה שעובר אקטיבציה ונכלל במרחב המנטלי אלה רק חלקים מתחומים אלה (Grady et al. 1997). טענה זו סותרת את הטענה של טורנגו וסטרנברג, וכבר היא לבדה, אם היא נכונה, תבטל את תקפות ההצעה שלהם. קרופט (1993 Croft) מבהיר שהמרחב המנטלי יכול להיות צר ומצומצם מאוד, למשל עיגול עשוי להיות כל המרחב המנטלי של מושגים כקשת, מיתר או רדיוס.

A domain is a semantic structure that functions as the base for at least one concept profile (Croft 1993: 339).

18 וראו את עבודתו של מרשק (1983 Marschark et al.), שנשענת על ניסוי של שיפוט אמפירי מעין זה.

קרופט וקלאוזנר אף טוענים שהתחומים השותפים בתהליך ההבנה של מבע מטפורי הם מבנים בעלי גבולות גמישים והם שמבוססים בין היתר על הניסיון האישי שלנו ועל הידע האנציקלופדי שרכשנו (Clausner and Croft: 1999: 6). מכנה כזה יכול להכיל מידע מקטגוריה בודדת, או מעירוב של כמה קטגוריות.¹⁹

טרנר ופוקוניה העלו טיעון דומה. המרחב המנטלי נוצר במהלך השיח ואינו קטגוריה קבועה מראש. הוא מכיל חלקים מקטגוריות שונות (Fauconnier and Turner 1994, 2008; Turner and Fauconnier: 1995).

עמדות אלה חותרות תחת תקפותן של ההנחות הראשונה והשנייה. אבל גם אם נחליט להעדיף את ההנחות של טורנגו וסטרנברג על עמדות אלה, אנחנו עדיין נידרש לשאלה האם באמת הקטגוריות שעולות הן תמיד ובהכרח הקטגוריות הטבעיות. שן למשל מבקר את הגישה של טורנגו וסטרנברג, שמחייבת קטגוריות טבעיות, אבל מסיבה לא ברורה, זה לא גורם לו לדחות לחלוטין את התיאוריה שלהם (Shen 1991). יונקס למשל מציין שלא ניתן להגביל את התחומים לקטגוריות הטבעיות, הטקסונומיות, ומציע שתחומים הם בעיקר קטגוריות סכמטיות ואפילו מגדיר אותם כמבנים נרטיביים (Eubanks 1999).

למעשה, גם בדוגמה של 'יוליה היא השמש', שנותחה קודם לכן, נראה שהקטגוריה שנעשה בה שימוש לצורך הפקת המשמעות היא קטגוריה סכמטית (מערכת השמש), ולא הקטגוריה הטקסונומית של כוכבי השבת (שבה אין לשמש אפיון של מרכזיות). עצם האפשרות להבין את המטפורה מבלי לעשות שימוש בקטגוריה הטקסונומית גורמת לקריסת כל התיאוריה של טורנגו וסטרנברג.

גם הבנה של מטפורות סינסטטיות מתבססת בדרך כלל על הקשר סכמתי ולא על הקטגוריה הטבעית. במקרים אלה, מה שמשותף לשני האיברים הוא ההשפעה עלינו. למשל, הקטגוריה הטבעית של מתוק היא טעמים. ומה שרלוונטי למיפוי אינו היחס בין מתוק למלוח וליתר הטעמים, אלא הדרך שבה מתיקות משפיעה עלינו. "כאב מתוק" יכול להיות מובן ככאב שאף שהוא תחושה פיזית לא נעימה, גלומה בו גם השפעה שנעימה לנו (כפי שמתוק נעים לנו).

דוגמאות אלה מאירות את המגבלות של הצעת טורנגו וסטרנברג, ודי בהן כדי לבטל את תקפותה. אם לא די בכך, יש לזכור שההנחה הרביעית מעלה הרבה שאלות שהתיאוריה לא מציעה להן תשובה. השאלה החשובה ביותר, השואלת איך נבחרים הממדים שלפיהם נבחן היחס בתוך הקטגוריות הטבעיות, נותרת ללא תשובה. שן מנסה להציע קריטריון וטוען שהממדים שנבחרים הם התכונות

19 למעשה כבר בשנת 1968 הציע גודמן (Goodman 1968: 68-85) רעיון דומה, כשהוא דיבר על "סכמה", שבניגוד לתחום אין לה גבולות מוגדרים וידועים.

המבחינות את האיבר מיתר חברי הקטגוריה (Shen 1991). טענה כזאת מחייבת להניח שחברים רבים מאוד בכל קטגוריה חייבים לעבור אקטיבציה, כדי שניתן יהיה להשוות את האיבר ולהחליט מה התכונות המבחינות אותו מהחברים האחרים. שן עצמו מודה שיש מקרים שבהם הקריטריון הזה נכשל. עצם הרעיון שהקורא חייב להכיר את הקטגוריות הטבעיות ואת מהות היחסים בין חברי הקטגוריה כתהליך מקדים לפרשנות המטפורה הוא בעייתי מאוד. אף שטורנגו וסטרנברג טוענים שהם תומכים בתיאוריית האינטראקציה, העמדה שלהם סותרת אותה. אינטראקציה בין האיברים אינה נשענת על דומות שהקורא כבר מודע לקיומה עוד קודם שהבין את המטפורה. בקריאה מטפורית של המבע: השאלת ספר בספרייה היא מסע מפרך, השומעים אינם צריכים להכיר את הספרייה שמדובר בה כדי להבין את המבע, והם אפילו יכולים שלא להסכים עם הטענה העולה ממנו, ועדיין להבין מה נטען. כשאנחנו נשענים על ידיעה מראש של היחסים בין חברי הקטגוריות הטבעיות, לא נדרשת כל אינטראקציה.²⁰

דחיית הפתרון של טורנגו וסטרנברג, אין משמעותה שלקטגוריות הטבעיות אין כל תפקיד במהלך האינטראקציה בקריאה המטפורית, אלא שכל תפקיד כזה יבוא לידי ביטוי דרך האקטיבציה של התכונות הנגישות. קשרים של איבר עם הקטגוריה הטבעית שלו, או עם מי מחבריה, עשויים לעלות כאחת התכונות הנגישות, שעולות עקב המפגש עם איבר המקור. התנאי לאקטיבציה של תכונות הוא היותן נגישות ולא היותן מגדירות את טיב היחסים בקטגוריה הטבעית. בתיאור כזה של תהליך הקריאה המטפורית, חשיבות הקטגוריות הטבעיות יורדת, ובוודאי אין מקום להנחה שמידת הזרות היא פועל יוצא של המרחק בין הקטגוריות הטבעיות. הזרות אינה בין הקטגוריות, אלא בין האיברים עצמם, ולכן הסתירה עדיין דורשת פתרון.

הצעת פתרון אלטרנטיבית – 'מודל הדומות הרכיבית'

א. דומות כוללנית ודומות רכיבית

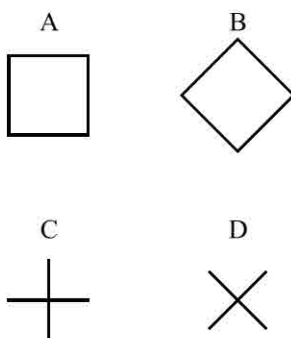
המודל של טורנגו וסטרנברג אפוא אינו מספק פתרונות, ושום מודל אלטרנטיבי רציני לא הוצע. במאמר זה אציע מודל חדש – 'מודל הדומות הרכיבית', מודל הנשען על רעיונות שמוכרים היטב בתחומי מחקר אחרים, ומבקש ליישב את הסתירה שתוארה בראשית המאמר.

הפתרון שאני מציע מתבסס על הטענה שאין רק סוג אחד של דומות בין שני איברי המטפורה, אלא סוגים שונים. אני מכוון לאבחנה שכבר קיימת בין דומות

20 ואכן, אינדרוקיה (Indurkha 1994: 104) תוקף אותם בדיוק בטיעון זה וקורא להצעה של טורנגו וסטרנברג: גישת השוואה בתחפושת, "The comparison view in disguise".

בצורה הכוללנית, לבין דומות בתכונות רכיביות. אבחנה זאת מקובלת ונפוצה מאוד בתחום מחקר הפרספציה הוויזואלית, אבל מעולם לא נבחנה הרלוונטיות שלה למחקר הדומות במטפורה.

הצורה הכוללנית היא הדרך שבה אובייקט נתפס בתודעתנו כמכלול. עוד בטרם עשינו לו פירוק ואנליזה. יכולים שני אובייקטים להיראות לנו דומים בצורתם הכוללנית, אבל כשנפרק אותם לרכיבים יתבלטו ההבדלים, ולהפך, יכולים להיות שני אובייקטים שיש להם רכיבים משותפים משמעותיים, ועדיין צורתם הכוללנית אינה דומה. הדרך הנוחה ביותר להבהיר את ההבדלים בין סוגי הדומות תהיה לפתוח בהצגת הדוגמה הוויזואלית הבאה:

בתרשים זה (במקור – מתוך Lasaga 1989), מצביעים קמחי וגולדסמית (Kimchi and Goldsmith 1992) על האפשרות לחלק את ארבע הצורות ABCD לשני צמדים בשני אופנים שונים:

1. הצמד AB לעומת הצמד CD. במקרה זה אנחנו משווים תכונות הוליסטיות כוללניות של סגירות בזוג אחד (A ו-B) לעומת הצטלכות באחר (C ו-D).
2. הצמד AC לעומת הצמד BD. במקרה זה אנחנו משווים תכונות רכיביות – קווים אופקיים ואנכיים בזוג אחד (A ו-C) לעומת קווים אלכסוניים באחר (B ו-D). דומות כוללנית היא אפוא דומות שבה התכונות הכוללניות של האובייקטים הן התכונות הדומות, כמו בין A ל-B או בין C ל-D. דומות רכיבית, לעומת זאת, היא דומות שבה התכונות הרכיביות הן הדומות, כמו בין A ל-C או בין B ל-D. הדומות ואי-הדומות הכוללנית אינן מתבססות בהכרח על השתייכות ואי-השתייכות לקטגוריה טבעית דומה, כפי שניתן לראות מהדוגמה הוויזואלית שבה כל האיברים, גם הדומים כוללנית וגם השונים כוללנית, שייכים לאותה קטגוריה טבעית של צורות גיאומטריות.

הדומות הכוללנית מתבססת על אותן תכונות שמייצרות את הרושם הראשוני המתקבל בתפיסה הקוגניטיבית. הטענה העולה ממחקר הדומות הוויזואלית היא שהרושם הראשוני שמייצר גירוי ויזואלי אינו מורכב מכל התכונות באותו אופן. יש תכונות שרישומן על הקוגניציה מהיר ומיידי יותר. תכונות אלה הן האחריות על היווצרות רושם דומות מיידי כוללני, עוד בטרם שקענו בכחינת הדומות בין הרכיבים. לפעמים ההשתייכות הקטגוריאלית עשויה להשפיע על רושם הדומות הזו, אבל אין זה תנאי הכרחי, ובכל מקרה, ניתן להבחין בין ההשתייכות לתחום או לקטגוריה טבעית לבין הדומות הכוללנית, וקל לזהות שמדובר במושגים שונים מהותית.

הטענה שלי היא שכפי שתכונות מסוימות של גירוי ויזואלי משפיעות באופן מהיר ומיידי על הרושם הראשוני וכך מייצרות דומות או אי־דומות כוללנית, כך גם בגירוי מילולי. ההבדל העיקרי בין הגירוי הוויזואלי לגירוי המילולי הוא בכך שטווח התכונות הראשוניות, הכוללניות, שמעלה הגירוי המילולי אל הזיכרון הפעיל, עשוי להיות גמיש ומגוון יותר מאשר אצל הגירוי הוויזואלי, ועקב כך התפיסה עשויה להשתנות ולהתגוון יותר בין קוראים שונים. ועדיין, אצל כל אחד ואחת מאיתנו, יש רושם ראשוני, יש תפיסה מוקדמת ומיידי של תכונות מסוימות, ורושם זה הוא שמייצר את הדומות או אי־הדומות הכוללנית. רושם זה אינו נעלם עם ההעמקה לניתוח הרכיבי. התפיסה שלנו מבדילה בין הרושם הראשוני לבין המסקנה הסופית. המסקנה הסופית אין בכוחה להעיב על הרושם הראשוני, ולכן שונות בתכונות הכוללניות המייצרת רושם של אי־דומות, אינה נעלמת גם בהמשך התהליך. באופן מפתיע, מתברר שחוקרי מטפורה שונים היו מודעים לאבחנה זאת, אבל בהקשרים אחרים, והם לא ניצלו את היכרותם עם האבחנה הזאת לצורך התמודדות על השאלה שמעלה מאמר זה. וושניאדו ואורטוני מכנים את אותה תופעה (של דומות כוללנית ודומות רכיבית) בשם דומות פני השטח ודומות עומק:

... There is a fundamental difference between something that might be called *surface* similarity and *deep* similarity (Vosniadou and Ortony 1989: 2-3, original italics).

אחרים מכנים אותן דומות גלובלית ודומות לוקלית, ויש גם מגוון שמות אחרים, אבל כל השמות מתייחסים לאותה אפשרות להבחין בין שני סוג הדומות הללו.

ב. דומות כוללנית ודומות רכיבית בקריאה מטפורית

על פי 'מודל הדומות הרכיבית', שאני מציע כאן, בקריאה מטפורית אנחנו מזהים טענה לדומות בין תכונות רכיביות של איבר המקור לאלה של איבר היעד, כאשר בין

שני איברים אין דומות כוללנית. כלומר, היכולת לזהות הבדלים בדומות הכוללנית של שני האיברים, היא שמעודדת את יצירת הרושם המטפורי. דרך נוחה לבחון את הטענה שלי היא באמצעות עיסוק במשפטים המכילים את המילה 'כמו'. מתי נפרש משפטים כאלה כהשוואה ליטרלית, ומתי כדימוי פיגורטיבי? הטענה שלי היא שכאשר הקורא מזהה צורה כוללנית דומה, זה יעודד אצלו התייחסות למבע כאל השוואה ליטרלית (מוזיאונים הם כמו גלריות, עור של אדם הוא כמו עור של חזיר). כאשר הקורא מזהה צורה כוללנית שונה, זה יעודד אצלו התייחסות למבע כאל דימוי (מוזיאונים הם כמו גלולות שינה, אדם הוא כמו חזיר). אני טוען שהשוואה ליטרלית נעשית בין שני איברים שנתפסים ככאלה שיש ביניהן דומות כוללנית (כמו מוזיאונים מול גלריות, עור של אדם מול עור של חזיר), ואילו אינטראקציה מטפורית מתרחשת בין שני איברים שאין ביניהם דומות כוללנית (כמו מוזיאונים מול גלולות שינה, אדם מול חזיר). מה שנשפט על ידנו כהשוואה ליטרלית נשפט כך משום שהאובייקטים העומדים לשיפוט של דומות – שומרים על צורה כוללנית דומה. התכונות שעולות בתפיסתנו באופן מידי הן התכונות הדומות. מה שנשפט על ידנו כדימוי פיגורטיבי, נשפט כך משום שהאובייקטים העומדים לשיפוט נתפסים כבעלי צורה כוללנית שונה לחלוטין. ועדיין, למרות השוני בצורה הכוללנית, הקריאה המטפורית מתאפשרת כיוון שרכיב נגיש באיבר המקור יכול להיות מקושר לנושא הדיון על בסיס טענת דומות. למשל, התכונה של גלולות שינה – משהו מרדים – ניתנת לקישור למוזיאונים כטענה של דומות רכיבית. טענה שיש רכיב משותף לשניהם: גם מוזיאונים מרדימים. זוהי ההזדמנות להציע תיקון קל לקביעתו של גיבס (1987 Gibbs), שטוען שהשוואה ליטרלית היא בין שני איברים שיש להם תכונות בולטות זהות, ואילו השוואה מטפורית היא בין שני איברים שאין להם תכונות בולטות זהות. גיבס טוען: אם ישנן תכונות בולטות זהות, זוהי השוואה ליטרלית. הוא צודק חלקית. לטענתי, גם בהשוואות מטפוריות תיתכנה תכונות בולטות משותפות, כך שאין זה תנאי מספיק. בהשוואה הליטרלית יש תכונות בולטות זהות מסוג מאור מסוים: תכונות כוללניות – כאלה הבונות את הרושם התפיסתי הראשוני והמידי. מבע יכול להיות מפורש באופן מטפורי רק אם הקורא מסוגל לתפוס את שני האיברים כבעלי צורה כוללנית שונה. כך, אותם שני איברים יכולים לשמש להשוואה ליטרלית ולהשוואה מטפורית, אבל כדי שתיווצר השוואה ליטרלית צריך שיהיו גורמים שיעודדו את התפיסה שיש דומות בתכונות הכוללניות. לכן, לדוגמה, השוואה בין אדם לזאב יכולה להיות השוואה ליטרלית (הבוחנת מה דומה ומה שונה בהתנהגות או במבנה הביולוגי של אדם וזאב), או להיות השוואה מטפורית (דימוי המייחס תכונות שמאפיינות את הזאב – לאדם). כדי לעודד פרשנות של השוואה מטפורית,

נבליט את השונות הכוללנית, ואת זה אפשר לעשות בדרכים שונות, למשל על ידי התייחסות לאדם ספציפי (במקרה כזה נעלמת האפשרות לחמוק להשוואה יותר מופשטת ליטרלית). כך, אם נגיד "סבסטיאן הוא כמו זאב", נבין זאת ככל הנראה כדימוי, כי הסיכוי שנוכל להתעלם מהשונות הכוללנית, יהיה קטן יותר מאשר במשפט המאפשר רמות הפשטה גדולות יותר כמו "אדם הוא כמו זאב", ככל שנתפוס את המשפט ברמה גבוהה יותר של הפשטה, התכונות הכוללניות שתתקבלנה תהיינה דומות יותר, ולכן הקשרים מסוימים, שיעודדו תפיסה ברמת הפשטה גבוהה, יעודדו השוואה ליטרלית. האיברים לא השתנו, התחומים הסמנטיים לא השתנו, ובכל זאת השינוי שנוצר בתפיסת הצורה הכוללנית, עקב רמת הפשטה שונה, עשויה לעורר פעם אחת פרשנות מטפורית ופעם אחרת פרשנות ליטרלית.

פרשנות מטפורית נוצרת, אם כן, לא בין כל שני איברים שאין להם תכונות בולטות משותפות, אלא בין שני איברים שתפיסת הצורה שלהם, בהקשר הנתון, מייצרת רושם ראשוני של אי־דומות כוללנית, וההבדלים בניסוח הם משמעותיים. כאמור, תפיסת הצורה הכוללנית אינה תלויה רק במבנה האובייקטיבי של הגירוי, והיא מושפעת מאלמנטים שונים, כגון הקשר.²¹ תוצאות העיבוד מושפעות גם ממבנה הגירוי. ניתן להבחין בין גירויים כוללים (integral), שמעודדים תהליך של השוואת הדומות הכוללנית, לבין גירויים נפרדים (separable), שמעודדים השוואות של ממדים מסוימים (Garner 1983).

כאמור, מבחינת הקליטה הקוגניטיבית, לצורה הכוללנית יש קדימות, ותכונות הוליסטיות נתפסות כפרספציה שלנו קודם לתכונות הרכיביות.²² לא נכון אפוא יהיה לדבר על הדומות והשונות, המצויים במבע מטפורי מסוים, כשני קצותיו של ציר אחד, אלא על קיומם של שני צירים, על יחסים מורכבים בין שני סוגי דומות. ממצאים אלה מסבירים היטב את התהליך המתרחש בקריאה מטפורית, בשלב ראשון בעת ההיתקלות במבע, מזדקרת לעין הקורא אי־הדומות בצורה הכוללנית. בשלב שני מזוהה האפשרות לדומות רכיבית. לכן, הזרות שנתפסת כבר בשלב הראשון אינה נעלמת לכל אורך התהליך המטפורי (b1978 Ricoeur), ואינה סותרת את הדומות הרכיבית המתבררת תוך כדי התהליך.

21 כמה מאלמנטים אלה תוארו בהרחבה נוספת בסעיף הדין בהשוואה הליטרלית, בעבודת הדוקטורט שלי (בנארי 2000).

22 ראו למשל 1989 Medin and Ortony. הקדימות התפיסתית של הצורה הכוללנית עומדת בבסיס הנקיטה במינוח דומות נגישה (Salient Similarity) לתיאור התופעה (Vosniadou 1989). סמית (1989 Smith: 146) טוענת שגם מבחינה התפתחותית, היכולת לזהות דומות כוללנית (לפי ניסוחה – global similarity) קודמת ליכולת לזהות דומות רכיבית, או כפי שהיא מכנה אותה – דומות ממדית (dimensional similarity).

נראה שלכך מכוונת גם גנטנר (Gentner, 1983, 1989) כשהיא מצטטת עדויות לכך שהבנה של מטפורה מבוססת על דומות עקב ניתוח מבני (analytical structural similarity), ולא על דומות כוללת (wholistic similarity). יש בכך כדי להבהיר מדוע השוואה ליטרלית, גם כאשר היא מבליטה הבדלים רבים בין האובייקטים המשווים, עשויה להישאר בעינינו עדיין השוואה ליטרלית, מכיוון שעל פי תפיסתנו אין בהבדלים כדי לשבור את הדומות בצורה הכוללנית. לעומת זאת, זיהוי של הרבה תכונות משותפות בין איברים מטפוריים לא יהפוך את מה שנתפס כמבע מטפורי להשוואה ליטרלית, כיוון שהצורה הכוללנית נתפסת עדיין כשונה. לסיכום, טענתי היא שהזרות נשענת על היעדרותה של דומות כוללנית בין האיברים עצמם. אם נרצה לבחון את טיעוני טורנגו וסטרנברג, לאור 'מודל הדומות הרכיבית' שהצעתי, השתייכות לקטגוריה טקסונומית (טבעית) עשויה להוות גורם שמשפיע על מידת הזרות, אבל רק בתנאי שההשתייכות הזאת עלתה כתכונה נגישה, ובכך תרמה לרושם של היעדר דומות כוללנית. עדיין, בעיקרו של דבר, בחינת הדומות היא בין שני האיברים ולא בין התחומים, לכן תיתכן קריאה מטפורית גם כאשר הקטגוריה הטבעית זהה (האישה הזאת היא גבר, הנחש הזה זוחל, וכדומה) השפעת התחומים/הקטגוריות, אם היא קיימת, תהיה אך ורק אם הקשר לתחום עולה כרכיב משמעות המאפיין את האיברים עצמם.

מודל זה משתלב היטב עם תהליכי ההבנה שתיארתי קודם לכן. בשלב ראשון הקורא נתקל בהיעדר הדומות הכוללנית שבין איברי המבע המטפורי, בשלב הבא כמה תכונות שעלו עקב המפגש עם איבר המקור – כאלה שיכולות להבליט אפשרות של טענת דומות רכיבית בין שני האיברים – מזוהות כפוטנציאל למיפוי אל איבר היעד, והתוצאה של המיפוי היא הפרשנות שהמבע טוען לדומות בין האיברים: איבר היעד דומה לאיבר המקור (בתכונות מסוימות שבולטות באיבר המקור). בכל אותו זמן שבו נוצר רושם של דומות (רכיבית) בין האיברים, רושם הזרות (אי-הדומות הכוללנית) לא נעלם. נבדלותם של שני סוגי דומות מאפשרת להם להתקיים במקביל, מבלי שתיווצר סתירה ומבלי שהסוג האחד יבוא על חשבון השני.

סיכום ומסקנות

עמדה שמשותפת לחוקרי המטפורה היא שבמהלך קריאה מטפורית נוצרים רושם של שונות ורושם של דומות, ורשמים סותרים אלה מתקיימים בעת ובעונה אחת במוחו של הקורא. חוקרים מעטים בלבד ניסו למצוא הסבר תיאורטי למה שנראה כסתירה לוגית. במאמר זה אני מציג את ההסבר שלי לבעיה: 'מודל הדומות הרכיבית'. במידה רבה, התמקדתי בטורנגו וסטרנברג, לא רק משום שהם עשו את הניסיון

הרציני ביותר להתמודד עם הבעיה, אלא גם משום שהדיון בבעייתיות שמתגלה ברעיונות שלהם פתחה בפניי את ההזדמנות להציג את הדרך שבה אני רואה את התהליכים הקוגניטיביים המתרחשים בעת קריאה מטפורית.

ניתן לסכם את האלטרנטיבה שהצעתי כך:

1. גם הדומות וגם הזרות הן בין האיברים עצמם, ולא בין התחומים הסמנטיים (מושג בעייתי בפני עצמו).
 2. מה שמאפשר לרושם של זרות ולרושם של דומות להתקיים בעת ובעונה אחת, בלי שהרושם האחד יבוא על חשבון האחר, היא האבחנה בין שני סוגים נבדלים של דומות: דומות כוללנית ודומות רכיבית.
 3. שני סוגי הדומות (כוללנית ורכיבית) מתקיימים כמהויות נבדלות בתפיסה שלנו, ולכן, הרושם של העדר של דומות אחת אינו פוגע ברושם של הימצאותה של הדומות האחרת.
 4. במבט מטפורי אנחנו חשים ראשית כל את העדר הדומות הכוללנית, ונחשפים בהמשך לדומות הרכיבית.
- השימוש באבחנה בין דומות כוללנית לדומות רכיבית פותר, אם כן, את מה שנראה לכאורה כסתירה, ומשתלב היטב בכל התפיסות החדשניות הנוגעות לקריאה ולהבנה מטפורית.

רשימה ביבליוגרפית

בנארי, מ'. 2000. אספקטים קוגניטיביים של תופעות מטפוריות, דיון תאורטי והדגמה כאמצעות טקסטים של שירה מן הספרות העברית, עבודה לשם קבלת התואר דוקטור, אוניברסיטת תל אביב.

- Benari, M. 2004. "If It Is Different Then How Come It Is Similar? The Impressions of Sameness and Difference Experienced by Readers of Metaphoric Language". *Pragmatics and Cognition* 12(2): 351-373.
- Becker, S., Moscovitch, M., Behrman, M. and Joordens, S. 1997. "Long Term Semantic Priming: A Computational Account and Empirical Evidence". *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory and Cognition* 23 (5): 1059-1082.
- Bickerton, D. 1969. "Prolegomena to a Linguistic Theory of Literature". *Foundations of Language* 5(1): 34-52.
- Binkley, T. 1974. "On the Truth and Probity of Metaphor". *Journal of Aesthetics and Art Criticism* 33(2): 171-180.
- Black, M. 1962. *Models and Metaphors*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Clausner, T.C. and Croft, W. 1999. "Domains and Image Schemas". *Cognitive Linguistics* 10(1): 1-13.

- Cooper, D.E. 1986. *Metaphor*. Oxford: Basil Blackwell.
- Croft, W. 1993. "The Role of Domains in the Interpretation of Metaphors and Metonymies". *Cognitive Linguistics* 4(4): 335-370.
- Eubanks, P. 1999. "The Story of Conceptual Metaphor: What Motivates Metaphoric Mappings?" *Poetics Today* 20(3): 419-442.
- Fauconnier, G., *Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language*, Cambridge: Cambridge UP. 1994 (1985)
- Fauconnier, G., and Turner, M. 2008. *The way we think: Conceptual blending and the mind's hidden complexities*. Basic Books.
- Fauconnier, G. and Turner, M. 1994. *Conceptual Projection and Middle Spaces*. Available via Internet: <www:http://cogsci.ucd.edu.> Originally appeared as Tech. Rep. 9401, Department of Cognitive Science, San Diego: University of California.
- Garner, W.R. 1983. "Asymmetric Interactions of Stimulus Dimensions in Perceptual Information Processing". in T. J. Tighe and B. E. Shepp (eds.) *Perception, Cognition and Development: Interactional Analysis*. Hillsdale, New Jersey: Erlbaum.
- Gentner, D. 1983. "Structure-Mapping: A Theoretical Framework for Analogy". *Cognitive Science* 7(2): 155-170.
- Gentner, D. 1989. "The Mechanisms of Analogical Learning", in S. Vosniadou and A. Ortony (eds.) *Similarity and Analogical Reasoning*, Cambridge: Cambridge University Press: 199-241.
- Gentner, D. and Clement, C. 1988. "Evidence for Relational Selectivity in the Interpretation of Analogy and Metaphor", in G. H. Bower (ed.), *The Psychology of Learning and Motivation* (vol. 22), New York: Academic Press: 307-358.
- Gibbs, R.W. Jr. 1980. "Spilling the Bean – on Understanding and Memory for Idioms in Conversation". *Memory and Cognition* 8(2): 449-456.
- Gibbs, R.W. Jr. 1982. "A Critical Examination of the Contribution of Literal Meaning to Understanding Nonliteral Discourse". *Text* 2(1-3): 9-27.
- Gibbs, R.W. Jr. 1984. "Literal Meaning and Psychological Theory". *Cognitive Science* 8(3): 275-304.
- Gibbs, R.W. Jr. 1987. "What Does It Mean to Say that a Metaphor Has Been Understood?" in R. E. Haskell (ed.). *Cognition and Symbolic Structures: The Psychology of Metaphoric Transformation*, Norwood New Jersey: Albex Publishing Corporation: 31-48.
- Gibbs, R.W. Jr. 1989. "Understanding and Literal Meaning". *Cognitive Science* 13(2): 243-251.
- Gibbs, R.W. Jr. 1992. "When Is Metaphor? The Idea of Understanding in Theories of Metaphor". *Poetics Today* 13(4): 575-606.

- Gibbs, R.W. Jr. 1994. *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language, and Understanding*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gibbs, R.W. and Gerrig, R.J. 1989. "How Context Makes Metaphor Comprehension Seem 'Special'". *Metaphor and Symbolic Activity* 4(3): 145-158.
- Gildea, P. and Glucksberg, S. 1983. "On Understanding Metaphor: The Role of Context." *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior* 22(5): 577-590.
- Giora, R. 1997. "Understanding Figurative and Literal Language: The Graded Salience Hypothesis". *Cognitive Linguistics* 7(1): 183-206.
- Giora, R. and Fein, O. 1999. "On Understanding Familiar and Less-Familiar Figurative Language". *Journal of Pragmatics* 31(12): 1601-1618.
- Glucksberg, S. 1989. "Metaphors in Conversation: How Are They Understood? Why Are They Used?" *Metaphor and Symbolic Activity* 4(3): 125-143.
- Glucksberg, S., Gildea, P. and Bookin, H. 1982. "On Understanding Non-Literal Speech: Can People Ignore Metaphors?" *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior* 21(1): 85-98.
- Goodman, N. 1968. *Languages of Arts: An Approach to a Theory of Symbol*. Indianapolis: Bobbs-Merrill.
- Grady, J.E.; Oakley, T. and Coulson, S. 1997. "Blending and Metaphor". in R.W. Gibbs and G.J. Steen (eds.) *Metaphor in Cognitive Linguistics, Selected Papers from the Fifth International Cognitive Linguistics Conference*. Amsterdam: John Benjamins: 101-124.
- Grice H.P. 1975. "Logic and Conversation", in P. Cole and J.L. Morgan (eds.), *Syntax and Semantics*, vol. 3: Speech-Acts. New York Academic Press: 41-58.
- Harris, R.J. 1976. "Comprehension of Metaphors: A Test of the Two Stage Processing Model". *Bulletin of the Psychonomic Society* 8(4): 312-314.
- Henle, P. 1958. "Metaphor". in P. Henle (ed.), *Language, Thought and Culture*. Ann Arbor: University of Michigan Press: 173-195.
- Hoffman, R.R. and Kemper, S. 1987. "What Can Reaction-Time Studies Be Telling Us About Metaphor Comprehension". *Metaphor and Symbolic Activity* 2(3): 149-186.
- Indurkha, B. 1994. "Metaphor as Change of Representation: an Interaction Theory of Cognition and Metaphor". in J. Hintikka (ed.), *Aspects of Metaphor*. Dordrecht: Kluwer Academic Pub.: 95-150.
- Kemper, S. "Comprehension and Interpretation of Proverbs". *Journal of Psycholinguistic Research* 10(2) 1981: 179-183.
- Keysar B. 1989. "On the Functional Equivalence of Literal and Metaphorical Interpretations in Discourse". *Journal of Memory and Language* 28(4): 375-385.

- Keysar B. 1994. "Discourse Context Effects: Metaphorical and Literal Interpretations". *Discourse-Processes* 18(3): 247-269.
- Kimchi, R. and Goldsmith, M. 1992. "Structure and Process in Perceptual Organization". in B. Burns (ed.). *Percepts, Concepts and Categories*. Amsterdam: North Holland: 77-105.
- Kittay, E. and Lehrer, A. 1981. "Semantic Fields and the Structure of Metaphor". *Studies in Language* 5: 31-63.
- Kusumi, T. 1987. "Effects of Categorical Dissimilarity and Affective Similarity Between Constituent Words on Metaphor Appreciation". *Journal of Psycholinguistic Research* 16(6): 577-595.
- Lakoff, G. and Johnson, M. 2008 [1980]. *Metaphors We Live By*. Chicago: Chicago University Press.
- Lappin, S. 1981. *Sorts, Ontology, and Metaphor: The Semantics of Sortal Structure*. Berlin: de Gruyter.
- Levin, S.R. 1977. *The Semantics of Metaphor*. Baltimore: Johns Hopkins Press.
- Lowenberg, I. 1975. "Identifying Metaphors". *Foundations of Language* 12: 315-338.
- Marschark, M., Katz, A. and Paivio, A. 1983. "Dimensions of Metaphor". *Journal of Psycholinguistic Research* 12(1): 17-40.
- Matthews, R.J. 1971. "Concerning a 'Linguistic Theory of Metaphor'". *Foundations of Language* 7: 413-425.
- McCormac, E.R. 1985. *A Cognitive Theory of Metaphor*. Cambridge Mass: MIT Press.
- Medin, D.L. and Goldstone, R.L. and Gentner D. 1993. "Respects of Similarity". *Psychological Review* 100(2): 254-278.
- Medin, D.L. and Ortony, A. 1989. "Psychological Essentialism (Comments on Part I)". in S. Vosniadou and A. Ortony (eds.), *Similarity and Analogical Reasoning*. Cambridge: Cambridge University Press: 179-195.
- Miller, G.A. 1967. "The Magical Number Seven, Plus or Minus Two: Some Limits on Our Capacity for Processing Information". in *The Psychology of Communication*. Baltimore: Penguin Books: 14-44.
- Ortony, A. 1979. "Beyond literal similarity". *Psychological review* 86.3: 161.
- Ortony, A.; Reynolds, R.E. and Arter, J.A. 1978a. "Metaphor: Theoretical and Empirical Research". *Psychological Bulletin* 85(5): 919-943.
- Ortony, A.; Schallert, D.; Reynolds, R. and Antos, S. 1978b. "Interpreting Metaphors and Idioms: Some Effects of Context on Comprehension". *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior* 17(4): 465-477.
- Pollio, H.P.; Fabrizi, M.; Sills, A. and Smith, M.K. 1984. "Need Metaphoric Comprehension Take Longer Than Literal Comprehension?" *Journal of Psychological Research* 13(3): 195-214.

- Reddy, M.J. 1980. "A Semantic Approach to Metaphor". in M.K.L. Ching; M.C. Haley and R.F. Lunsford (eds.). *Linguistic Perspectives on Literature*. London: Routledge and Kegan Paul: 63-75.
- Reynolds, R.E. and Schwartz, R.M. 1983. "Relation of Metaphoric Processing to Comprehension and Memory". *Journal of Educational Psychology* 75(3): 450-459.
- Ricoeur, P. 1978a. *The Rule of Metaphor* (Trans. from French by R. Czerny; K. McLaughlin. and J. Costello). London: Routledge and Kegan Paul.
- Ricoeur, P. 1978b. "The Metaphorical Process as Cognition, Imagination, and Feeling". *Critical Inquiry* 5(1): 143-159.
- Shen, Y. 1991. "Schemata, Categories and Metaphor Comprehension." *Poetics Today* 12(1): 111-124.
- Smith, L.B. 1989. "From Global Similarity to Kind of Similarities: The Construction of Dimensions in Development". in S. Vosniadou and A. Ortony (eds.). *Similarity and Analogical Reasoning*. Cambridge: Cambridge University Press: 146-178.
- Steen, G. 1994. *Understanding Metaphor in Literature, Studies in Language and Linguistics*. New York: Longman.
- Stern, J. 1998. "Metaphor and Philosophy of Language". in M. Kelly (ed.). *Encyclopedia of Aesthetics*, New York: Oxford University Press.
- Sternberg, R.J.; Tourangeau, R. and Nigro, G. 1979. "Metaphor, Induction and Social Policy: The Convergence of Macroscopic and Microscopic Views". in A. Ortony (ed.). *Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press: 325-353.
- Thomas, O. 1969. *Metaphor and Related Subjects*. New York: Random House.
- Tourangeau, K. 1982. "Metaphor and Cognitive Structure". in D.S. Miall (ed.). *Metaphor: Problems and Perspectives*. Brighton, England: Harvest Press: 14-35.
- Tourangeau, K. and Sternberg, R. 1981. "Aptness in Metaphor". *Cognitive Psychology* 13(1): 27-55.
- Tsur, R. 1992. *Toward a Theory of Cognitive Poetics*. Amsterdam: North-Holland.
- Turner, M. and Fauconnier, G. 1995. "Conceptual Integration and Formal Expression". *Metaphor and Symbolic Activity* 10(3): 183-203.
- Vosniadou, S. 1989. "Analogical Reasoning: Definitional Issues". in S. Vosniadou and A. Ortony (eds.). *Similarity and Analogical Reasoning*. Cambridge: Cambridge University Press: 413-437.
- Vosniadou, S. and Ortony, A. 1989. "Similarity and Analogical Reasoning: A Synthesis". in S. Vosniadou and A. Ortony (eds.). *Similarity and Analogical Reasoning*. Cambridge: Cambridge University Press: 1-17.
- Van Dijk T. A. 1975. "Formal Semantics of Metaphorical Discourse". *Poetics* 4(2): 173-198.